

Др Маша Кулаузов *

НЕОЗАКОЊЕНИ ПРОЈЕКТ ИЗМЕНА И ДОПУНА ЗАКОНИКА О ГРАЂАНСКОМ СУДСКОМ ПОСТУПКУ САЧИЊЕН 1872. ГОДИНЕ

Аутор у раду врши историјскоправну анализу пројекта измена и допуна Законика о грађанском судском поступку сачињеног 1872. године. Оригинални текст нацрта није сачуван, али је његову садржину могуће у извесној мери реконструисати на основу доступних извора – извештаја комисије Државног савета и судова који су нацрт прегледали. С обзиром на то да су саветници и судије сматрали да је боље у потпуности прерадити цео Законик него усвајати појединачне измене и допуне, пројект је наишао на лош пријем у стручној јавности. Стога никад није ступио на снагу. Ипак, нацрт је значајан јер је представљао повод да судови, кроз критику пројектованих решења, изнесу своје ставове о проблемима које у пракси ствара примена појединих законских одредаба, и о онима који би могли настати уколико се усвоје предложене измене. У том смислу реакције правосудних органа на законски пројект су драгоцен извор за упознавање са судском праксом о неким питањима парничног процесног права.

Кључне речи: *Измене и допуне Законика о грађанском судском поступку. – Законски нацрт. – Грађански судски поступак. – Саветска Комисија. – Окружни судови.*

1. ФОРМИРАЊЕ САВЕТСКЕ КОМИСИЈЕ ЗАДУЖЕНЕ ЗА ПРЕГЛЕДАЊЕ НАЦРТА

Пројект измена и допуна Законика о грађанском судском поступку израдио је министар правде Стојан Вељковић¹ 1872. године

* Ауторка је доценткиња Правног факултета Универзитета у Новом Саду, mkulauzov@pf.uns.ac.rs

¹ Стојан Вељковић (1830–1925) правник и политичар, докторирао је право у Хајделбергу. Од 1856. до 1864. предавао је Римско и Кривично право на Београд-

с циљем да олакша рад судовима. Наиме, пре него што је приступио изради нацрта, министар је затражио од судова да му доставе своја запажања о проблемима у вези с применом појединих одредаба Закона из 1865. године. Њихови одговори послужили су му као полазна основа за рад на пројекту.² Нацрт је 9. септембра 1872. предат Државном савету на изјашњење, који је решењем бр. 518 од 13. септембра именован стручну Комисију са задатком да што пре размотри документ. Хитно поступање налагала је околност да је скупштина, којој је министар намеравао да поднесе нацрт на усвајање, била сазвана за 24. септембар. Комисија је врло савесно приступила свом задатку и у кратком року (свега девет дана) свестрано размотрила пројект. Критички се осврнувши на пројект у целини и поједине његове одредбе, Комисија је апеловала на аутора нацрта да га не подноси скупштини на усвајање, већ да се он у потпуности преради и изда нови Законик.³ У складу са чл. 31 Закона о пословном реду у Државном савету, она је по свршеном претресу позвала ресорног министра на стручне консултације како би одговорио на изнете примедбе.⁴ Како је Вељковић писмом од 21. септембра⁵ известио првопотписаног члана одбора⁶ да због послова није у могућности да дође на заједничку седницу и да стручно тело само свој задатак сврши, Комисија је 22. септембра доставила свој извештај Државном савету.⁷

ском лицеју када је због својих либералних уверења премештен у судску струку. Године 1865. именован је за судију, а касније и за председника Касационог суда (1897–1901). Налазио се на челу Министарства правде у два наврата, први пут 1871–1873. када је донео законе о пороти и старатељству и други пут 1879/80. када је учествовао у доношењу закона о уређењу аграрних одношаја у новоослобођеним пределима. Аутор је *Објашњења трговачког законика за Књажество Србију* (1866) које је годинама важило као главно дело из области српског трговачког права. Детаљније вид. одредницу Стојан Вељковић (С. Јовановић), *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка* (пр. С. Станојевић), књ. I, Сремски Карловци – Нови Сад 2000, 336.

² Деветнаести састанак скупштине одржан 18. октобра 1872. у Крагујевцу, Протоколи седница Народне скупштине за 1872. годину, Архив Србије – АС, фонд *Народна скупштина* – НС, 1872, листови – л. 272–273. Како годишњи извештаји о раду које је министар Вељковић подносио Народној скупштини нису сачувани у архивској грађи фондова *Народна скупштина* и *Министарство правде* Архива Србије, нисмо упознати са ближим разлозима којима се министар руководи приликом формулисања појединих одредби пројекта.

³ Комисија Државном савету 22. септембра 1872, АС, фонд *Министарство правде* – МП, 1872, бр. 6, л. 1–2.

⁴ Закон о пословном реду у Државном савету од 5. октобра 1870, објављен уз Устав за Краљевину Србију, Београд 1900, 128–129.

⁵ Писмо министра правде стручном одбору од 21. септембра није сачувано.

⁶ Потписи на крају извештаја недостају јер је документ само фрагментарно сачуван, тако да је немогуће утврдити састав саветске Комисије.

⁷ Комисија Државном савету 22. септембра 1872. године, АС, МП, 1872, бр. 6, л. 5.

У погледу начелних, општих примедба на пројект, Комисија је негативно оценила и што се законски текст враћа на нека стара решења која су, као ствар одуговлачења укинута, попут тога да се апелата или жалба даје противној странци на одговор.⁸ Поједине одредбе одбор је сматрао сувишним, неупутним или нецелисходним, као што је норма да се на протокол саслушања потписују само председник и деловођа а не и странке које су присуствовале претресу.⁹ Овај параграф је Комисија критиковала јер, иако је суђење јавно и усмено, ипак Апелациони суд суди само на основу аката и, како не саслушава парничне странке на релевантне околности, боље би се упознао са њиховим ставом о спорној ствари уколико би се потписивале на белешку. Наиме, сама чињеница да би странка понекад одбила да потпише записник сведочила би о томе да она оспорава чињенично стање изнето у писмену, што би олакшало вишем суду да стекне увид у њен став с обзиром на то да не долази у непосредни контакт с парничарима. После ове конкретне примедбе Комисија је констатовала да треба одбацити пројект и израдити нов Законик, у целини прерађен, јер би овакве појединачне измене и допуне само унеле велику забуну код судова. Пре него што је прешао на анализу појединачних пројектованих решења, одбор је истакао „да не треба поплавити земљу законима и не гледати да ли су они преко нужни, и учесталим и нагомиланим променама законоизвршиоце па и грађане само збунити“.¹⁰

Упркос неповољном мишљењу Комисије о нацрту, министар га је поднео Скупштини на усвајање, али је на 19. седници Скупштине држаној 18. октобра 1872. у Крагујевцу већином гласова решено да се расправа о законском пројекту одложи за идућу годину.¹¹ По

⁸ Више о поступку по редовним правним средствима вид. монографију Маше Кулаузов, *Поступак пред Апелационим и Касационим судом по Законику о грађанском судском поступку из 1865. године*, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду (у штампи).

⁹ Првим парничним процесним закоником је било предвиђено да странке потписују протокол саслушања. Вид. чл. 42 Законика о судејском поступку у парницама грађанским за Књажество Србију – Законик из 1853. год., Београд 1853, 8–9.

¹⁰ Комисија Државном савету 22. септембра 1872, АС, МП, 1872, бр. 6, л. 1–2.

¹¹ Вељковић се приликом свог обраћања Скупштини противио одлагању расправе о пројекту за идућу, 1873. годину. Наиме, на скупштинској седници од 18. октобра 1872. посланик Милан Ковановић је затражио да се расправа о Вељковићевом предлогу остави за наредну годину имајући у виду обим пројекта и жељу посланика да се скупштина што пре распусти. Образлажући своје мишљење да нема потребе да се нацрт оставља за идућу годину, министар је истакао да би се расправа о њему брзо завршила, с обзиром на то да нацрт није садржао ништа ново што нашим судовима није било познато. Вељковић је истакао да су постојале само две ствари које су нове, једна је да се против пресуда општинског суда може изјавити жалба председнику окружног суда, а друга је менично суђење, што је скупштина пре неколико година тражила. На крају се скупштинска већина изјаснила за одлагање претреса

окончању скупштинских заседања министар је 28. октобра упутио пројект судовима на изјашњење. Он је предлог измена и допуна у грађанском поступку послао свим судовима са молбом да га пажљиво размотре и да му своје евентуалне примедбе пошаљу по председнику до краја марта идуће године.¹²

2. ПРИМЕДБЕ ИЗНЕТЕ НА РАЧУН НАЦРТА ОД СТРАНЕ КОМИСИЈЕ И СУДОВА

Оригиналан текст нацрта није сачуван, али се његова садржина може у одређеној мери реконструисати на основу извештаја Савета и одговора које су поједини судови упутили министру Вељковићу. У погледу начелних примедба на нацрт, председник Чачанског окружног суда се придружио мишљењу саветске Комисије да пројект треба у потпуности прерадити и издати нови законик, уз исту аргументацију да честе измене и допуне прописа стварају забуну и отежавају њихову примену у пракси.¹³ Судије Ужичког окружног суда критиковале су стилске формулације у нацрту оценивши језик као исувише научан и тежак. По њиховом мишљењу, потребно га је поједноставити како би био разумљивији обичном читаоцу.¹⁴ И судија Неготинског окружног суда Симо Симић придружио се критикама колега из Ужица изнетих на рачун језика и стила нацрта уз напомену да језик кодификације треба прилагодити народном говору и савременој науци о језику. У противном, постојање више речи сличног значења у непрецизном законском тексту отвара пут адвокатским злоупотребима.¹⁵ Од свих судова који су доставили одговоре министру правде једино је председник Смедеревског окружног суда изнео позитиван општи утисак о законском пројекту уз образложење да ће он у знатној мери допринети попуњавању празнина у постојећем законодавству. То се нарочито односило на менично суђење и поступак за оглашавање „лица за с'ума сишавше и распикуће“, где ће, по оцени судије, предложене измене и допуне омогућити једнообразно поступање.¹⁶

пројекта за идућу годину, али нацрт 1873. године није изношен пред законодавно тело. – Протоколи седница Народне скупштине за 1872. годину, АС, НС, 1872, л. 272–273.

¹² Претпис министра правде свим судовима од 28. октобра 1872, АС, МП, 1872, бр. 4, л. 12.

¹³ Приметбе од 2. априла 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 35.

¹⁴ Примјетбе Ужичког окружног суда од 12. фебруара 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 27.

¹⁵ Мишљење о предложеним изменама и допунама у поступку судском за грађанске парнице од 1865, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 30.

¹⁶ Примедбе Смедеревског окружног суда од 29. марта 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 10.

Остали судови који су одговорили на писмо министра Вељковића нису се освртали на нацрт у целини, већ су изнели примедбе на поједина пројектована решења. Некада су те примедбе биле крајње сумарне и на основу њих је било немогуће утврдити садржину оригиналног текста, а некада су коментатори пре него што би изнели своју замерку наводили интегрални текст одредбе, што је у знатној мери олакшавало реконструкцију садржине појединих чланова.

У погледу решења пројектованог у чл. 15 према којем се против пресуда и решења општинских судова могла изјавити жалба првостепеном суду, саветска Комисија начелно није имала ништа против.¹⁷ Установљавање инстанционе контроле општинских одлука од стране функционално надлежног вишег суда свакако би допринело јачању начела законитости, јер сваки орган који је свестан да је његов рад подвргнут стручном надзору савесније и одговорније врши своју дужност.¹⁸ Тим пре би овакво решење било оправдано ако се има у виду да су и чл. 14 Привременог устројенија примирителних судова и чл. 29 Устројенија обштина предвиђали да је против пресуде примирителног суда дозвољена жалба окружном суду.¹⁹ Међутим, иако је поменути предлог теоријски утемељен, питање је колико би овакво решење било практично, имајући на уму да је зими саобраћај био прекинут између општина и окружних вароши, а како у општинама нису постојале поште, било је немогуће створити кореспонденцију између општинских и окружних власти. Комисија је упозоравала на

¹⁷ У првобитној верзији чл. 15 Законика о поступку судском у грађанским парницама за Књажество Србију – Законик из 1865. године, Београд 1865, 5, против пресуда општинских судова била је дозвољена само жалба полицијским властима: „и то: у окружној вароши, окружном начелничеству, у вароши Београду, управитељству исте вароши, а у другим местима, дотичним среским начелницима“.

¹⁸ Предлог да се на пресуду општинског суда може изјавити жалба првостепеном суду први пут је изнет на скупштинској седници одржаној 5. октобра 1872. Наиме, посланици Мил. Стојић, Д. Цанковић, А. Пантић, Јевр. Војиновић и Бошковић су сматрали да би на тај начин било потпуније зајемчено начело законитости и смањена могућност да незаконите и неправичне пресуде остану на снази. О овом питању развила се жупра расправа у којој је већина посланика заузела став да чл. 15 Законика из 1865. године не би требало мењати, јер би предложена измена проузроковала преоптерећеност судова, велике трошкове и губитак времена за парничне странке, и практичне тешкоће због значајне удаљености општина од окружних вароши. – Протоколи седница Народне скупштине за 1872. годину, АС, НС, 1872, л. 107–109.

¹⁹ Вид. Привремено устројеније примирителних судова од 17. јуна 1839, *Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књажеству Србском*, бр. 1/1840 и Устројеније обштина од 13. јула 1839, *Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књажеству Србском*, бр. 1/1840 који гласи: „Што се тиче примирителних судова у овом устројенију обштина напоменути, они се упућују на привремено устројеније исти судова од Попечитељства Правосудија под 17. јуна 1839. издано, гди су њихов круг дејателности, њихов састав и дужности обширније, ради тачног набуђавања, које се и овде налаже, изложени“.

ове околности нарочито ако би се задржала формулација чл. 11 према којој је општински суд могао задржати од пута путника туженог за неки дуг.²⁰ На крају, уколико би се ипак остало при предложеној измени, Комисија је сматрала да би било целисходније ставити разматрање пресуда у надлежност председника, а не целог окружног суда.²¹ Судије Смедеревског окружног суда категорички су одбациле поменуту допуну уз аргументацију да би, с обзиром на удаљеност општина и окружних вароши, лоше саобраћајне везе и бројност пресуда општинских судова, ова измена само код странака проузроковала „велике трошкове и дангубу“.²² Ужички окружни суд се придружио примедбама Смедеревског суда наводећи да би пројектовано решење изложило странке великом трошку а суд затрпало додатним пословима. Уместо тога он је предложио да општински одбор именује на годину дана петорицу својих чланова који би решавали по жалбама са надлежношћу да пресуду преиначе и одбаце. Против њихових одлука не би било дозвољено улагати даља правна средства, с обзиром да би оне одмах биле извршене.²³ Од свих судова, једино је Алексиначки безрезервно прихватио предложену допуну уз образложење да би се помоћу оваквог решења стало на пут бројним злоупотребама.²⁴

Године 1876. је основна законска одредба модификована у том смислу да је дозвољена жалба општинском одбору против пресуда општинских судова у споровима преко 20 динара.²⁵ На овај начин није уведена вишестепеност суђења, али је ипак предвиђена контрола општинских одлука донетих у првом степену по узору на предлог Смедеревског окружног суда из 1873. године. Разматрање пресуда општинских судова од стране стварно надлежног вишег суда предвиђено је законском изменом из 1882. године. Наиме, против пресуда општинских судова донетих у споровима вредности преко 20 динара дозвољено је улагање жалбе првостепеном суду, у којем би о правном леку одлучивао председник суда или један судија кога он за то одреди.²⁶

²⁰ Законик из 1865. године.

²¹ Комисија Државном савету 22. септембра 1872, АС, МП, 1872, бр. 6, л. 2–3.

²² Примедбе Смедеревског окружног суда од 29. марта 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 10.

²³ Примјетбе Ужичког окружног суда, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 13–14.

²⁴ Примедбе Алексиначког окружног суда од 2. фебруара 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 2.

²⁵ Измене и допуне у Закону о поступку судском у грађанским парницама од 17. јануара 1876, *Зборник закона и уредаба изданих у Књажевству Србији*, бр. 18/1876.

²⁶ Замена од 28. јуна 1882. која није објављена у *Зборнику закона и уредаба* већ је интегрисана у текст Законика из 1865. године.

У погледу питања која се тичу првостепеног суда, у одговори-ма на министров допис размотрена је и материја надлежности прво-степенних судова. Надлежност првостепеног суда да суди у одређеном предмету процењивала би се према вредности спора, суми коју је тужилац тражио, а не оној која му је досуђена. При томе је релевантно последње тражење тужиоца.²⁷ Алексиначки окружни суд је, међутим, у својим примедбама изнетим на законски нацрт критиковао овакво решење садржано у члану 27 пројекта (којим се не мења основна законска одредба)²⁸ јер је тужилац врло често опредељивао вишу вредност него што тражбина има само да би суд примио тужбу. Како би се спречио овај вид злоупотреба суд је сматрао да треба обавезати тужиоца да вештачком оценом или заклетвом докаже да вредност спорне ствари заиста износи преко 250 гроша пореских, рачунајући да један дукат вреди 28 гроша пореских.²⁹

Уколико је објективност и непристрасност судије доведена у питање услед постојања једног од таксативно наведених разлога у чл. 52 процесног закона, судија би био изузет од суђења. Разлози и поступак изузећа регулисани су у чл. 52–56 законика и судски органи нису имали примедба на основне одредбе поменутих чланова.³⁰ Једино је председник Чачанског окружног суда указао на празнину у регулисању наведене материје јер је у нацрту остало отворено питање шта у случају да је поднет захтев за изузеће председника окружног суда. Судија је изнео мишљење да би у том случају о основаности захтева требало да одлучује Касациони суд а не судије окружног суда, јер се једино тако могла обезбедити независност у одлучивању. Наиме, окружне судије су подређене свом председнику и, уколико би оне биле надлежне да одлучују о изузећу свог старешине, неизоставно би се дешавало да у страху од његове мржње и освете не размотре објективно захтев за изузеће.³¹ Остале судије које су размотриле законски пројект нису се изјасниле о овом питању и оно није регулисано ни каснијим изменама и допунама кодификације грађанског поступка.

²⁷ Живојин М. Перић, Драгољуб Аранђеловић, *Грађански судски поступак, први део: о суђењу, прва књига: о устројству судова и њиховој надлежности*, Геца Кон, Београд 1920, 150.

²⁸ Законик из 1865. године. И по раније важећем процесном законодавству надлежност првостепеног суда одређивала се према вредности предмета спора коју опредељује тужилац у тужби. Вид. чл. 16 Законика из 1853. године и чл. 17 Законика о поступку судејском у грађанским парницама за Књажество Србију – Законик из 1860. године, Београд 1860.

²⁹ Примедбе Алексиначког окружног суда од 2. фебруара 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 2–3.

³⁰ Законик о поступку судском у грађанским парницама са свима изменама и допунама – Законик из 1865. године са изменама и допунама, Крф 1917.

³¹ Приметбе од 2. априла 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 35–36.

Законске одредбе о заступању парничара допуњене су у пројекту могућношћу предвиђеном у чл. 89а да странка може именовати више пуномоћника. Наиме, свака парнично способна странка могла је овластити друго лице – пуномоћника, да у њено име и за њен рачун врши и прима парничне радње. Пројектом је прописано да се у улози пуномоћника може наћи и више лица. Председник Чачанског окружног суда се у свом одговору министру правде оштро успротивио пројектованом решењу карактеришући га као нецелисходно, јер би по његовом мишљењу постојање више уговорних заступника проузроковало бројне неприлике и незгоде. Тако би се, рецимо, могло десити да један пуномоћник нуди или дозвољава противнику заклетву док је други не допушта већ тражи да докаже своје наводе на други начин, што би свакако створило велику забуну код судије. Зато је он сматрао да ову допуну треба у целости одбацити.³²

Члан Апелационог суда Сава Христић није одбацио *a priori* могућност да странка има више пуномоћника, али под условом да се створе механизми који ће предупредити конфликте међу њима. Тако је судија предлагао да само један заступник буде овлашћен да говори на усменој расправи, с тим што уколико други пуномоћник примети да је овај пропустио да наведе нешто што би користило њиховом властодавцу има право да допуни његово излагање. Уколико се парница одвијала писмено, сваки акт би потписивали сви заступници. Ако би, пак, један од заступника морао одсуствовати из места где се водила парница, пре рочишта би се састали сви пуномоћници и забележили главне наводе који ће се изнети у одбрани њиховог властодавца и о томе сачинили писмено. Тај акт потписали би сви пуномоћници у онолико примерака колико њих има, и он би послужио као оријентир како да конципира одбрану заступнику овлашћеном да говори на јавној расправи.³³

Средства за отклањање потенцијалних неслагања међу заступницима какве је предвиђао судија Христић су неопходна ако се узме у обзир да су сви пуномоћници самостални у свом раду и да све њихове парничне радње производе правно дејство. У случају колизије између њихових парничних радњи могу настати велике неприлике и збрка код судова уколико нису предвиђени критеријуми по којима се процењује ком парничном акту ће бити дата предност, као што је, на пример, узимање у обзир последње предузете процесне радње, или оне за коју је странка одредила да је важећа.

У нацрту је предвиђена допуна чл. 96 у том смислу да је тужилац могао у једној тужби против истог туженог истаћи више захтева

³² Приметбе од 2. априла 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 36.

³³ Примедбе долепотписаног на измене и допуне Судског Грађ. поступка, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 31.

који нису повезани истим чињеничним и правним основом. Судије Ужичког, Чачанског и Београдског окружног суда су се залагале да остане стара редакција чл. 96³⁴ јер кумулација више хетерогених захтева може значајно искомпликовати парницу, нарочито доказни поступак уколико је за доказивање сваког појединог захтева потребно изводити различите доказе.³⁵ Наиме, процесни циљ кумулације састоји се у томе да се једном пресудом реши више истоврсних захтева у циљу веће економичности и ефикасности поступка. Међутим, када захтеви потичу из разних основа за сваки од њих се мора спровести посебан доказни поступак, што неминовно води раздвајању захтева и одлучивању о сваком од њих посебном пресудом.

У законском пројекту је параграф 172 задржан у изворном облику, али су судије Ужичког окружног суда сматрале да је потребно изменити формулацију одредбе овог члана. Предложено је да, после речи: „Ако не дође ни један парничар“ наставак: „нити до дана рочишта писмено захте, да се и без његовог присуства суди“ буде замењен са: „или који од њих и дође суду а неће да се суди“. У продужетку члан би остао неизмењен: „... суд ће оставити акта у архиву, а тужитеља осудити да плати сведоцима, који би дошли, рочиште и таксе судске“. Окружне судије су сматрале да је основну одредбу ради прецизности законског текста неопходно допунити и другим ставом у којем би било предвиђено да, уколико је предмет архивиран а тужилац одлучи да настави поступак није неопходно да подноси нову тужбу и излаже се непотребном трошку, већ ће се процес наставити на оном месту где је прекинут. По мишљењу Ужичког суда стилизација пројектованог решења по којој је могуће суђење у одсуству странака уколико писмено на то пристану је неодржива, ако се жели сачувати усменост суђења на којој Законик из 1865. године инсистира. Поврх тога, предмет није могуће у довољној мери расправити без присуства странака које би своје тврдње усмено образложиле и допуниле.³⁶ Ни по раније важећем парничном законодавству није било дозвољено суђење у одсуству странака, већ би се у том случају предмет архивирао док тужилац не би затражио да се парница настави (чл. 52).³⁷ Насупрот судијама окружног суда, саветска Комисија сматрала је да је у циљу економичности поступка потребно дозволити суђење без

³⁴ Према којој једном тужбом не може бити обухваћено више захтева који не проистичу из истог основа, или имају исти основ али се доказују различитим доказима. – Законик из 1865. године са изменама и допунама.

³⁵ Примјетбе Ужичког окружног суда од 12. фебруара 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 14–15; Приметбе од 2. априла 1873. године, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 36; Приметбе Београдског окружног суда од 31. марта 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 42.

³⁶ Примјетбе Ужичког окружног суда од 12. фебруара 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 16–17.

³⁷ Законик из 1853. године.

присуства странака ако је поднета сва потребна документација да се ствар озбиљно и свестрано размотри. Подношењем тужбе и одговора на тужбу реализовано је начело контрадикторности поступка и нема разлога да се поступак прекида уколико странке нису у могућности да присуствују расправи. То би само допринело одуговлачењу спора а странке изложило непотребним трошковима.³⁸ У пракси примене Законика се, по свему судећи, став који је заузела Комисија показао практичнијим јер је за све време важења кодификације задржана основна одредба чл. 172 према којој је дозвољено суђење у одсуству странака на основу њихове писмене сагласности.³⁹

По тада важећем процесном законодавству, странке су биле овлашћене да предлажу извођење доказа до закључења главне расправе.⁴⁰ Уколико једна страна затражи допуну доказног поступка и суд закаже рочиште на којем се друга страна не појави, расправа се одлаже (чл. 302а). Судије Ужичког суда су критиковале пројектовано решење као неправично по молиоца јер отвара простор за бројне злоупотребе. Наиме, окружне судије су сматрале да, у циљу избегавања опструкције поступка, доказе треба извести и у одсуству друге стране. Ако би она доказала да није била уредно позвана, суд би ценио вредност изведеног доказа, и, уколико би установио да он није од виталног значаја за пресуђене ствари не би га узео у обзир.⁴¹ Председник Чачанског окружног суда је, пак, прихватио одредбу законског предлога и заузео став да се доказни поступак не може спроводити у одсуству једне парничне странке. Он је само сматрао да је неопходно допунити предложену одредбу на тај начин да се молилац обавезе да унапред депонује износ потребан за покриће трошкова извођења доказа. Уколико то не учини, да му се молба одбаци решењем против којег није допуштена жалба (чл. 302б). Судије Алексиначког окружног суда су у свом одговору исто стале на становиште да се извиђај не може вршити у одсуству једне стране као што гласи и министров предлог. Они су га допунили само у том правцу да, приликом позивања на рочиште, не би требало противној страни саопштити да се ради о допуни доказног поступка како она не би осујетила извођење доказа.⁴²

У нацрту је задржана основна одредба чл. 361 по којој би тужилац без законског заступника који не живи у округу где се води парница био дужан да именује лице у месту суда задужено за пријем

³⁸ Комисија Државном савету 22. септембра 1872, АС, МП, 1872, бр. 6, л. 3.

³⁹ Законик из 1865. године са изменама и допунама.

⁴⁰ Вид. чл. 159, 164–167 Законика из 1865. године са изменама и допунама.

⁴¹ Примјетбе Ужичког окружног суда, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 19–20.

⁴² Примедбе Алексиначког окружног суда од 2. фебруара 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 4.

писмена. У противном, сматрало би се да је достава извршена истицањем акта на огласној табли судског дома.⁴³ Како је достављање изузетно важна парнична радња, и од момента достављања наступају бројне процесноправне последице попут, у првом реду, почетка тока рокова за изјављивање жалбе, судије Ужичког суда су сматрале да је у случају када странка има пребивалиште ван места суда неопходна достава преко надлежне власти.⁴⁴ У противном, често би се десило да странка не буде обавештена о току парнице док пресуда не постане извршна, јер није имала кога да овласти да у њено име прима акте. Пројектовано решење свакако није било у интересу правичности, а и било је непотребно имајући у виду величину наше земље, где достава путем надлежних органа није сувише компликована.⁴⁵

У погледу потраживања чија је реализација доведена у питање и чије се обезбеђење тражи, нацрт је предвидео допуноу чл. 377 по којој се постојање обавезе, поред исправа и сведока, могло доказивати и трговачким књигама,⁴⁶ што је било предвиђено и раније важећим парничним законодавством.⁴⁷ Уредне трговачке књиге су посебна врста исправа и самим тим веродостојан доказ, али Ужички суд је сматрао да њихову употребу треба дозволити само у међусобним односима трговаца. У противном, не би се могло избећи тзв. каишарење, појава да варошке и сеоске дућанције уписују у трговачке књиге сељацима штошта на рачун и касније по том основу стављају забране на имање и извлаче велику корист.⁴⁸ Судија Неготинског суда Симо Симић у свом одговору оштро је критиковао предложену допуноу уз аргументацију да подстиче каишарлук, и иначе распрострањен у нашем народу, и предлагао је да се у целости одбаци. Он је сматрао да би широка употреба трговачких књига отворила простор за бројне злоупотребе и спречила живљи полет трговине и радиности. Свој став он је образложио речима: „Код нас као и свукуда налазило се и биће увек људи, којима је што но веле трн у оку предузимљивост сиромашних појединаца, који су кадри да својом вредноћом доскачу оскудици и да се тако надмећу са пуним касама својих противника т. ј. да се нађу у таком одношају, где им се интереси сукобе. Према томе није чудо, ако они једва чекају прилике да их сатаре...овом из-

⁴³ Законик из 1865. године са изменама и допунама.

⁴⁴ Обавезна лична достава била је прописана и ранијим парничним законодавством. Достављање посредством надлежног средског начелника (Законик из 1853. године), односно надлежне полицијске власти (Законик из 1860. године) сматрало се уредним када надлежни орган пошаље суду уверење о пријему писмена од стране адресата. Вид. чл. 694 Законика из 1853. године и чл. 86 Законика из 1860.

⁴⁵ Примјетбе Ужичког окружног суда, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 21–22.

⁴⁶ Законик из 1865. године са изменама и допунама.

⁴⁷ Вид. чл. 335 Законика из 1853. године и чл. 123 Законика из 1860.

⁴⁸ Примјетбе Ужичког окружног суда, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 21–22.

меном дреше им се руке сасвим⁴⁹. Предложена измена чл. 377 није усвојена ни у каснијим озакоњеним предлозима, али се потраживање трговаца према нетрговцима по одредбама чл. 14–16 Трговачког законика могло доказивати трговачким књигама, додуше само у року од годину дана од уписа.⁵⁰

Каишарлук као раширену појаву у нашем народу енергично је осуђивао и Алексиначки суд говорећи о судским таксама. Судије су апеловале на власти да што пре овој аномалији стану на пут, јер је опште познато „да имућни људи врше државне послове без таксе, на рачун сиротиње, те држави пропада такса и закон се изиграва“. Зато је било неопходно чл. 513 допунити на следећи начин: „Такса за обезбеђење свакога рода, наплаћиваће се од потражиоца. Обвеза дужникова у томе смотрењу овде се неће узимати у призрење. Трошкове парничне Суд ће одређивати, без обзира на обвезу туженога у томе смотрењу“ (чл. 513б).⁵¹

У погледу ванредног правног средства поновљења парнице, Ужички суд је сматрао да је у извесној мери било потребно изменити формулацију чл. 431 тако да гласи: „Суд ће захтијевање о поновљењу парнице дати противној страни и уједно одредити рочиште и пошто учини ислеђење решиће има ли или нема места поновљењу“. Окружни суд је мислио да је ова допуна неопходна ради бржег извиђења, јер би се у противном спор бесконачно одуговлачио. Начелна примедба на главу о ванредном правном леку се односила на празнину у случају да је парничар зауставио извршење пресуде јер је добио поновљење, али је одбијао да преда тужбу за главну ствар. Та ситуација остала је изван законске регулативе, а како је водила значајном одуговлачењу поступка, Суд је сматрао да је у овом случају требало прописати рок од 15 дана за достављање тужбе.⁵² Уколико је предата уз тражење поновљења, нужно је било предвидети да суд по наступању извршности решења о поновљењу одреди рочиште за суђење (допуна чл. 431). Ради веће прецизности, судије су мислиле да би требало деци-

⁴⁹ Мишљење о предложеним допунама и изменама у поступку судском за грађанске парнице од 1865. године, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 29–30.

⁵⁰ Гојко Никетић, *Трговачки законик и стецински поступак Краљевине Србије протумачен одлукама опште седнице и одељења Касационог суда*, Трговина Маричића и Јанковића, Београд 1914, 15–16.

⁵¹ Примедбе од 2. фебруара 1873. године, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 8.

⁵² Раније важећим парничним законодавством није био прописан рок за достављање тужбе, али јесте осмодневни рок за поновитеља да страни која је добила спор све на шта је у пресуди осуђен надлежно обезбеди. Уколико он то не би учинио у року од осам дана од дана достављања судског решења о обезбеђењу приступало би се извршењу пресуде. (Вид. чл. 668 Законика из 1853. године и чл. 278 Законика из 1860).

дирано прописати у чл. 444а да против пресуде избраног суда није дозвољено улагање захтева за поновљење парнице.⁵³

У извршном поступку нацртом је максимално скраћен рок за извршење пресуде или решења на свега три дана (допуна чл. 464).⁵⁴ Ужички суд је сматрао овако кратак рок нереалним да се спроведе извршење ради намирења повериочевог потраживања продајом и покретних ствари, а камоли непокретности, које се могу налазити и у различитим окрузима. Окружни суд је стојао на становишту да је законски рок од шест недеља за покретности и три месеца за непокретне ствари (чл. 464)⁵⁵ свакако потребно скратити, али не на три дана већ на 15 дана за покретне ствари и шест недеља за некретнине.⁵⁶ Овако радикално скраћење рока у министровом предлогу резултат је велике неефикасности извршних органа, услед чега се на извршење чекало колико и на пресуђење ствари. Указујући на ову аномалију извршног поступка судија Неготинског суда Симо Симић је предложио да се чл. 464 допуни у следећем смислу: „Извршилац, коме је поднета пресуда или решење одговара за штету, ако одмах не предузме попис дужниковог имања“.⁵⁷

Како поменута допуна није усвојена, а неажурност полицијских чиновника због чије се индоленције на извршење чекало и по неколико година није исправљена, и у литератури је предлагано прописивање новчаних казни за извршне органе који одуговлаче поступак и на тај начин врше опструкцију правде. Наиме, оваква спорост у поступању проузроковала је за странку огромну материјалну штету и отежавала привредни саобраћај, и зато је и међу правним теоретичарима било

⁵³ Примјетбе Ужичког окружног суда, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 23.

⁵⁴ Првим парничним законом предвиђен је петнаестодневни рок за извршење пресуде (чл. 619 Законика из 1853. године), док је кодификацијом из 1860. године установљен рок од осам дана за продају покретних ствари и шест недеља за продају непокретности (чл. 246 и 250 Законика из 1860. године).

⁵⁵ Законик из 1865. године са изменама и допунама. Наш знаменити професор Грађанског права Живојин М. Перић је сматрао да је у Законнику недовољно прецизно одређено шта се подразумева под извршењем судске одлуке. По његовом мишљењу, одлука је извршена ако су дужникова добра у преклузивним роковима изложена продаји, али није неопходно да је и поверилац примио свој новац. Ово стога што се могла изјавити жалба на продају, а и уколико она изостане, било је потребно у суду распоредити новац што свакако није спадало у ингеренцију извршне власти. Због тога је било потребно прецизирати да је полицијска власт дужна да у прописаним роковима спроведе радње за које је она надлежна, како се не би сматрала одговорном и за пропусте и кашњење других власти. Детаљније вид. Ж. М. Перић, Д. Аранђеловић, *Грађански судски поступак, други део: о извршењу одлука судских*, прва књига, Геца Кон, Београд 1912, 226.

⁵⁶ Примјетбе Ужичког окружног суда, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 23.

⁵⁷ Мишљење о предложеним допунама и изменама у поступку судском за грађанске парнице од 1865. године, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 30.

предлога да, на иницијативу заинтересованог лица, суд, по кратком извиђају, новчано казни полицијског чиновника који занемарује своју дужност.⁵⁸

Пројектом је предвиђена допуна чл. 466 која говори о прекиду извршног поступка до окончања оставинске расправе, у случају да по наступању извршности пресуде дужник умре (чл. 466г). Државни саветници су сматрали да власт ипак треба да се упусти у попис ствари осим ако наследници дуг исплате, јер се у противном могло десити да покојникове ствари пропадну док наследници не изјаве да ли ће платити дуг или не.⁵⁹

Извршни поступак се покреће кад дужник не испуни добровољно своју обавезу у парижном року, јер је то довољан показатељ да ће он покушати да осујети реализацију повериоачевог потраживања. Међутим, и пре него што се стекну услови за покретање извршног поступка могу наступити индиције које указују на то да ће дужник покушати да осујети спровођење извршења. У тим ситуацијама се предузимају превентивне мере да би се заштитило повериоачево потраживање, које спадају у поступак обезбеђења. Међу њима је и попис дужникових покретних ствари предвиђен у чл. 405 Законика,⁶⁰ чиме поверилац стиче заложно право на пописаној имовини. Пописане ствари би се предавале на чување старатељу чему се Алексиначки суд противио наводећи да је изношење дужникових ствари из куће наочиглед комшија непотребна морална казна за дужника и укућане.⁶¹ Наиме, окружни суд је сматрао да нико неће уништити своје ствари, а дужник их није смео ни отуђити јер је за то прописана казна, те стога не постоји разлог да оне не остану у његовом поседу. Овако се законодавац показивао неоправдано суровим што је свакако противно напретку.⁶² Насупрот овом становишту у литератури је било присутно мишљење да именовање старатеља представља уобичајену

⁵⁸ Андра Ђорђевић, *Теорија грађанског судског поступка с погледом на Законик о поступку судском у грађанским парницама за Краљевину Србију* (пр. Д. Аранђеловић), књига II, Геца Кон, Београд 1923, 174.

⁵⁹ Комисија Државном савету 22. септембра 1872, АС, МП, 1872, бр. 6, л. 4.

⁶⁰ Законик из 1865. године са изменама и допунама.

⁶¹ Именовање старатеља представљало је новину у односу на раније важеће парнично законодавство. Док је Закоником из 1853. године било прописано да поверилац има право да узапти дужникове покретне ствари које се налазе у његовој државини и неодвојиве плодове с његових добара ради обезбеђења свог потраживања (вид. чл. 550 Законика из 1853. године), Закоником из 1860. године је било предвиђено компромисно решење. Наиме, када власт одобри запт живе стоке, необраног плода или прихода од непокретног добра, саслушаће повериоца и дужника и поверити узапћена добра на старање оном за кога процени да ће боље извршити ту дужност (вид. чл. 192 Законика из 1860. године).

⁶² Примедбе од 2. фебруара 1873, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 5.

процедуру установљену са циљем да се спрече евентуална оштећења која би дужник проузроковао имовини, а чије би последице сносио поверилац.⁶³ Формулација члана 405 остала је непромењена за све време важења Законика.

3. ЗАКЉУЧАК

Доступни извори о законском нацрту – извештај саветске Комисије и одговори окружних судова пружају потпуне информације о садржини одредаба које се односе на поједине аспекте поступања код општинских судова, надлежности првостепених судова, изузећа судија, заступања парничара, тужбе, достављања судских одлука, средстава обезбеђења, поновљења парница, извршења пресуда, судских такси. Наравно, како је реч о пројекту измена и допуна а не целовитом нацрту, реконструисани су поједини чланови а не читава поглавља, јер је велики број законских параграфа у нацрту задржан у изворном облику. Занимљиви су и утисци коментатора о члановима Законика из 1865. године који нацртом нису промењени, али су саветници и судије сматрали да их треба другачије формулисати. Одговори на предложене измене, али и самоиницијативни предлози Комисије и судова да се поједини чланови коригују представљају драгоцен извор за упознавање са неусклађеностима теорије и праксе, односно проблемима који настају у примени појединих одредаба, и који се, захваљујући тим сазнањима могу лакше отклонити.

С друге стране, државни саветници и судије нису били доследни у коментарисању пројектованих решења, те су често само наводили у ком правцу треба допунити законски члан без цитирања интегралног текста основне одредбе. Неретко се дешавало да, уколико се критика ограничавала на спољну страну текста, аутори помену само реч коју би требало променити како би одредба била језички и стилски лепше формулисана. Поменуте празнине у одговорима није могуће поунити без проналажења изворника, јер наведени коментари не остављају довољно простора за реконструкцију садржине основног текста.

⁶³ Ж. М. Перић, Д. Аранђеловић (1912), 27–28.

Dr. Maša Kulauzov

Assistant Professor

University of Novi Sad Faculty of Law

UNENACTED AMENDMENTS TO A CIVIL PROCEDURE CODE PREPARED IN 1872

Summary

Unenacted amendments to a Civil Procedure Code are subject of this paper. Draft consisting of changes and supplements of Civil Procedure Code was prepared by minister of justice and renown Serbian jurist Stojan Veljković in 1872. Veljković consigned his draft to State Council. Thereafter the Council established the Commission to revise the draft on September 13th 1872. The author also sent the draft to courts for consideration on October 28th 1872. Original text of the draft has not been found. Therefore, one is imposed to reconstruct it by relaying upon available sources, i.e. remarks offered by the Commission and courts.

The Commission and courts made numerous alterations in the original text of the draft. They also passed a multitude of remarks on contents and style of the draft's articles. Consequently, their conclusion was that an entirely new draft should be written, and Veljković's project was definitely rejected. Notwithstanding the rejection, the draft provides valuable material regarding problems in application of Civil Procedure Code of 1865, as they were pointed out in Commission's and court's remarks.

Key words: *Amendments to the Civil Procedure Code. – Draft. – Civil procedure. – Council's Commission. – Courts.*